

СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА СРБИЈЕ У XXI ВЕКУ

ЕКОНОМИЈА

ЗАПОСЛЕНОСТ

И РАД У СРБИЈИ У XXI ВЕКУ

ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА
ОДРЖАНОГ 4. И 5. XII 2017. У СРПСКОЈ АКАДЕМИЈИ НАУКА И УМЕТНОСТИ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

Фокус скупа „Економија: рад и запосленост у Србији у XXI веку“, а самим тим и радова у овом зборнику, није изабран случајно јер је управо у овим областима, не само у Србији, већ и у свету последњих деценија дошло до радикалних промена које су у току и које ће у наредним деценијама у потпуности изменити цивилизацијски амбијент. Ове промене резултат су убрзаног технолошког напретка али и глобалних кретања у којима традиционална схватања економије, културе, идентитета, државе, суверенитета у свим његовим видовима као да постају анахрона. Смисао ових промена често нисмо у стању у потпуности да разумемо, а још мање са поузданошћу да предвиђамо у ком правцу ће се оне одвијати. Стога су радови у овом зборнику покушај да се назначе кључне тачке у којима се наведене промене одигравају и да се да груба пројекција њиховог развоја у наредним деценијама како би се благовремено предузеле мере које би омогућиле Србији да им се прилагоди.

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CLXXXVI

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 41

ECONOMY
EMPLOYMENT AND WORK IN SERBIA
IN THE 21st CENTURY

PROCEEDINGS FROM THE SCIENTIFIC CONFERENCE
HELD ON DECEMBER 4th and 5th, 2017

Accepted for publication at the 7th Session of the Department of Social Sciences,
held on September 25th, 2018, after being reviewed by academician
Kosta Čavoški and Dejan Popović

EDITOR

Corresponding Member

ALEKSANDAR KOSTIĆ

BELGRADE 2018

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXXVI

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 41

ЕКОНОМИЈА
ЗАПОСЛЕНОСТ И РАД У СРБИЈИ
У XXI ВЕКУ

ЗБОРНИК РАДОВА СА СИМПОЗИЈУМА
ОДРЖАНОГ 4. И 5. ДЕЦЕМБРА 2017. ГОДИНЕ

Прихваћено за објављивање на VII седници Одељења друштвених наука,
одржаној 25. септембра 2018. године, на основу реферата академика
Косте Чавошког и Дејана Поповића

УРЕДНИК

дописни члан

АЛЕКСАНДАР КОСТИЋ

БЕОГРАД 2018

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Лектор и коректор
Светлана Стојковић

Припрема за штампу
Досије студио, Београд

Тираж: 400 примерака

ISBN 978-86-7025-786-3

Штампа
Планета принт, Београд

САДРЖАЈ

- 9 | Реч уредника
- 11 | Реч Владимира С. Костића,
председника Српске академије наука и уметности
- 13 | Реч Славице Ђукић Дејановић,
министарке без портфеља у Влади Републике Србије задужене
за демографију и популациону политику
- 15 | Реч Бранислава Боричића,
декана Економског факултета Универзитета у Београду
- 17 | Михаил Арандаренко: *Изазови њржишћиа рада и
зайосленостии у Србији у XXI веку*
- 43 | Горан Пенев: *Демографски оквири неравноишеже на њржишћииу
рада из дуорочне ѡерсиекћиве*
- 73 | Мирјана Рашевић, Славица Ђукић Дејановић: *Полићички
одјовор на демографске изазове*
- 93 | Шкорић и сарадници: *Персиекћиве развоја села
и ѡољойривреде у Србији до 2040. јодине*
- 143 | Дејан Б. Поповић: *Роботии и зайосленостии у чећиврћиј
индустријској револуцији*
- 155 | Горана Крстић: *Ефекћии количине и квалићиетиа рада
на блајосћиање и неједнакостии дохойка у Србији*
- 175 | Јелена Жарковић Ракић, Марко Владисављевић: *Неакћивностии
жена на њржишћииу рада Србије: анализа узрока и ѡолићика
које би дойринеле расћиу зайошљавања*
- 191 | Маја Јандрић, Драган Алексић: *Инсћиићуције и ѡолићике
њржишћииа рада*
- 227 | Иван Николић, Јуриј Бајец, Љиљана Пејин Стокић:
Зайосленостии у свећилу бржеи економској развоја
- 253 | Драгана Марјановић: *Проблеми младих изван образовања
и зайосленостии*

- 273 | Марио Рељановић: Ајенције за привремено запошљавање: *прекарни рад или ефикасно држишће рада?*
- 293 | Милена Драгићевић Шешић, Рада Дрезгић: *Запошљавање и прекарни положај радника у креативном сектору – културни радници у трајању за самоодрживошћу*
- 321 | Зоран Стојиљковић: *Криза индустријских односа и (не)моћности ефективне дијалога*
- 343 | Слободан Цвејић: *Социјална предузећа у Србији*

РЕЧ УРЕДНИКА

Зборник који је пред нама садржи радове који су изложени на скупу под насловом „Економија: рад и запосленост у Србији у XXI веку“ који је одржан 4. и 5. децембра 2017. године у организацији Српске академије наука и уметности, Економског Факултета Универзитета у Београду и Комисије за демографију и популациона питања Владе Републике Србије. Поменути скуп део је циклуса под насловом „Стратешки правци развоја Србије у у XXI веку“ и до сада су, у организацији САНУ, одржани скупови посвећени образовању, науци и култури, а радови са ових скупова објављени су у посебним зборницима.

Четврти скуп у оквиру овог циклуса посвећен је економији, али је Програмском одбору било јасно да једним скупом није могуће обухватити овако широку област. Стога је одлучено да се скуп ограничи на један аспект економских проблема – проблеме рада и запослености у Србији у XXI веку.

Фокус на рад и запосленост није изабран случајно јер је управо у овим областима, не само у Србији, већ и у свету последњих деценија дошло до радикалних промена које су у току и које ће у наредним деценијама у потпуности изменити цивилизацијски амбијент. Ове промене су резултат убрзаног технолошког напретка али и глобалних кретања у којима традиционална схватања економије, културе, идентитета, државе, суверенитета у свим његовим видовима као да постају анахрона. Смисао ових промена често нисмо у стању у потпуности да разумемо, а још мање са поузданошћу да предвиђамо у ком правцу ће се оне одвијати.

Измењен цивилизацијски, а самим тим и економски амбијент који укључује рад и запошљавање подразумева и подразумеваће несатанак великог броја досадашњих послова чију сврсисходност до сада нисмо доводили у питање и потребе за пословима од којих су неки већ у овом тренутку доминантни, док неке, који ће бити доминантни у наредним деценијама, тек назиремо у свом заметку. То, са друге стране, подразумева не само економско престојавање већ и радикалне промене образовног система који би обезбедио компетентност за послове будућности, али и отварање могућности за преквалификацију запослених на „традиционалним“ пословима.

Када је реч о Србији, наведени проблеми су израженији имајући у виду и демографски пад са суморним пројекцијама у наредним деценијама. Пошто су промене о којима је реч глобалне и нису ограничене само на Србију, један од кључних изазова са којима се суочавамо у не тако далекој будућности биће компатибилност и конкурентност у новом хоризонту послова. Престројавање у том правцу би требало да почне одмах, захватајући све сегменте друштва – од образовања и науке до правне регулативе.

У уводном раду Зборника под насловом „Изазови тржишта рада и запослености у Србији у XXI веку“ Михаила Арандаренка дата је шира слика проблема са којима се суочава запосленост и тржите рада у Србији.

Већи део Зборника посвећен је социјалним аспектима промена које су у току и које предстоје, а детаљније су размотрени у радовима Гордане Крстић, Јелене Жарковић Ракић и Марка Владисављевића, Драгане Марјановић, Марија Рељановића, Милене Драгићевић Шешић и Раде Дрезгић, Зорана Стојиљковића и Слободана Цвејића.

Демографским аспектима рада и запошљавања посвећени су радови Горана Пенева, Мирјане Рашевић и Славице Ђукић Дејановић, и академика Драгана Шкорића који је са групом аутора приложио рад под насловом „Перспективе развоја села и пољопривреде у Србији до 2040. године“.

Институционалним проблемима везаним за тржиште рада посвећен је рад Маје Јандрић и Драгана Алексића. У раду Ивана Николића, Јурија Бајеца и Љиљане Пејин Стокић анализира се сценарио економског развоја до 2040. године, са нагласком на овладавању неопходним вештинама које захтева дигитализација, али и комплекснија организација рада. Прилагођавању промена које предстоје посвећен је и рад Дејана Б. Поповића у коме је посебна пажња посвећена роботизацији која ће за последицу имати губитак посла великог броја радника који ће морати да се преквалификују за нове послове.

Радови садржни у овом Зборнику дају јаснију слику проблема запослености са којима се већ сада суочавамо, а који ће у времену које пред нама постати акутни. Иако не дају недвосмислене препоруке, њихов значај је у систематској идентификацији проблема запослености у Србији у садашњем времену и времену које нам предстоји.

Александар Костић

РЕЧ ВЛАДИМИРА С. КОСТИЋА,
ПРЕДСЕДНИКА СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ
НАУКА И УМЕТНОСТИ

Поштовани чланови Српске академије наука и уметности, поштована госпођо Ђукић-Дејановић, поштовани господине Боричићу, драги учесници, даме и господо.

Ја бих ово своје излагање и поздрављање могао да завршим једноставном реченицом да ми је веома драго, да ми је искрено задовољство што данас држимо овај скуп. Као што видите, пред нама су три зборника који су посвећени образовању, науци, и овај последњи посвећен култури који је управо изашао испод штампарске пресе. Данас у том реду одржавамо четврти скуп посвећен економији, тачније проблему запошљавања у XXI веку у Србији. Реч је, дакле, о покушају антиципације проблема са којима се сусрећемо и са којима ћемо се тек сусретати, са идејом да у овом низу ускоро осване и четврти зборник са овог сакупа.

О чему је заправо реч? Наиме, у оквиру Одбора за филозофију и друштвену теорију којим руководи професор Костић, започет је циклус под насловом „Стратешки правци развоја Србије у XXI веку“ који је замишљен као понављање петогодишњих целина у оквиру којих се једном годишње обрађује по једна тема из пет кључних области: образовања, науке, културе, економије (као ове године) и државног уређења. Циљ је да иза ових скупова остану писани трагови у виду зборника који су пред вама. Када се циклус заврши све почиње из почетка. Тако да ће, ако не ми, онда неки други људи у годинама пред нама имати прилике да виде како су у размацама од по пет година озбиљни и забринути људи у Србији видели сваку од ових пет кључних тема, шта се мењало, шта се побољшавало или нажалост погоршавало.

Данашњи четврти скуп с овим амбициозним науком карактерише неколико детаља. Ја ћу се задржати само на најважнијем. У претходном периоду Српска академија наука и уметности је покушала да у оквиру мреже научних и уметничких институција са којима делује и сарађује омогући простор слободне и неусловљене комуникације за разматрање актуелних проблема, суочавање наше средине са низом цивилизацијских дилема и оним што је неопходно за предвиђање

цивилизацијских токова и промена да нас оне не би изнова и изнова изненађивале. Јавности је промакло да је САНУ барем у делу тих активности, поред стручне критике, градила и оставила мостове кроз предлоге за превазилажење уочених проблема. Колико је у томе успела не бих сада о тужним темама.

Данашњи састанак има три организатора, и то је кључно. Поред САНУ, то је Комисија за демографију и популациона питања Владе Републике Србије (поздрављам госпођу Славицу Ђукић-Дејановић која руководи овим активностима) са којом САНУ има не само потписан уговор о сарадњи већ за сада, истина, само краћи списак претходно одржаних активности. Међутим, посебно тежиште свог задовољства ја бих ставио на могућности да поздравим трећег организатора овог скупа – Економски факултет Универзитета у Београду са којим САНУ има уговор о сарадњи. Значај сарадње са овом институцијом на овом месту и у ово време не треба образлагати. Налазим за сходно да нагласим да је ова сарадња за САНУ од изузетног значаја.

Да завршим. Овај простор, барем док будемо могли да га контролишемо, остаје отворен за слободно и критично сучељавање мишљења, научно сагледавање феномена прошлости и садашњости, и да будем мало песимистичан, евентуалне будућности. Подсећам, мото претходног скупа који је био посвећен култури био је „Неслагање без љутње“. Данашњи скуп још увек нема свој мото, али чини ми се би се он могао наћи у некој успешнијој парафрази реченице „Иза сваког става, пре свега, одговорност.“

Хвала вам.

РЕЧ СЛАВИЦЕ ЂУКИЋ ДЕЈАНОВИЋ,
МИНИСТАРКЕ БЕЗ ПОРТФЕЉА У ВЛАДИ РЕПУБЛИКЕ
СРБИЈЕ ЗАДУЖЕНЕ ЗА ДЕМОГРАФИЈУ
И ПОПУЛАЦИОНУ ПОЛИТИКУ

Уважени председниче Српске академије наука и уметности, господине Костићу, уважени председавајући, поштовани академици, даме и господо, колегинице и колеге.

У име једног од суорганизатора и по редоследу и по значају у овом моменту заиста трећег, имам задовољство да констатујем да демографија налази своје место у овим просторима у Српској академији наука, по други пут у периоду од десет месеци. Та тема је уско везана са нашом данашњом темом – запосленост и рад у Србији у XXI веку. Нисам неко ко воли цитате, али ћу поменути Цицерона који је говорио да рад крепи младост, весели старост, краси срећу, а несрећи пружа утеху. Овај садржај може бити близак беби-бум генерацији, људима рођеним између 1945. и 1946. године који ће 2021. већ изаћи из оне групе наших суграђана који припадају радно активном становништву. Демографски индикатори и рад се преплићу, условљавају једни друге, а лоши демографски индикатори, нажалост, говоре о чињеници да нас је све мање и за рађање и потенцијално за рад. У том смислу Влада Републике Србије оцењује да је пре доношења било каквих одлука заиста важно чути шта каже струка и да почне то и на делу да примењује као принцип свог рада. Колико успешно, показате време.

Чињеница је да се Влада Републике Србије Агендом 2030 одрживог развоја Уједињених нација, документом који је ратификован у Скупштини, определила да кроз циљ под бројем један смањи сиромаштво, да кроз циљ под бројем осам ове агенде убрза процес запошљавања и створи услове да што већи број људи живи од свог рада и да води рачуна о достојанству рада да кроз циљ под бројем шеснаест, између осталог, ради на инклузивном друштву које ће укључити све у рад према својим способностима. Све ово говори у прилог томе да су трендови данашњег и сутрашњег рада постали предмет ангажовања великог броја учесника Владе Републике Србије, који са различитих аспеката раде на овим темама. Време ће показати колико успешно.

Влади Републике Србије је част да сарадња са Српском академијом наука и уметности и Економским факултетом у Београду постаје реалност. У том смислу преносим поздраве чланова Владе и жељу да рад буде успешан.

Захваљујем.

КРИЗА ИНДУСТРИЈСКИХ ОДНОСА И (НЕ)МОГУЋНОСТ ЕФЕКТИВНОГ ДИЈАЛОГА

Зоран Стојиљковић

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

Сажетак. У овом раду настојим да анализом кључних претпоставки и фактора развоја, али и вишеструких криза индустријских односа, „индустријске демократије“, дођем до дефинисања сета нужних предуслова за њихово стабилизовање. Истовремено, тиме би се омогућио стабилан и социјално одржив раст и развој.

Актуелно стање карактеришу, међутим, планетарно раширена, растућа друштвена неједнакост, последично слабљење синдиката и тек формални социјални дијалог.

У фокусу анализе су заправо актуелни посткризни (полу)заокрет и обнова интересовања за европски социјални модел и дијалог, односно њихово потенцијално позитивно деловање на процес европских интеграција и односе у Србији.

Кључне речи: индустријски односи, криза, дијалог, европски социјални модел

Пролог: Индустријски односи као израз класне (не)равнотеже моћи

У овом раду о социјалном дијалогу као социјалном и демократском сидру тржишне економије покушаћу да аргументативно утемељим и одбриним три основне тезе.

Прву тезу чини полазни став да су сами индустријски односи и демократија резултанта класне равнотеже моћи – нека врста резултирајуће створеног поља преклапајућег политичког консензуса (Ролс) у коме различите политичке доктрине и актери траже простор за дијалог и компромис. У позадини стоји сазнање да игре нултог збира – игре на једнострану добитак нису ни извесна ни продуктивна варијанта.

Примера ради, већ је настанак плуралистичких, вишеактерских индустријских односа крајем XIX века у САД и Западној Европи израз промишљене „превентивне контрареволуције“ далековидих либерала и конзервативаца и њиховог компромиса са реформским социјалдемократима. Бар рудиментарно развијена социјална држава и радно и социјално законодавство су настајуће социјално кохезивно ткиво којим су и пролетери стекли, супротно Марксовим очекивањима, своје домовине.

Слично, „златно доба“ државе/друштва благостања, захтевног корпоративног модела индустријских односа и преклапајућег консензуса, који стоји и иза идеје о уједињеној, демократској Европи, послератни

је дијалог и договор левице која се практично одрекла антикапиталистичке реторике са промотерима католичке социјалне доктрине и идеје класног мира и социјалног партнерства.

Висока цена отвореног нерегулисаног конфликта тера актере, агенте рада, капитала и политичке власти на постизање компромиса и његову мање или више развијену институционализацију кроз (конфликтно) социјално партнерство и дијалог.

Логично, наредну другу тезу чини став да до кризе индустријских односа долази када се систем изведе из стања релативне равнотеже – еквилибрија моћи у корист доминантног актера и/или коалиције.

Порука је заправо да је стање или однос конфликтног партнерства „течно“, променљиво.

Њега одређује, пре свега, расподела прво тржишне (контрола над процесом рада, шансе на тржишту рада...) а онда и политичке моћи (рејтинг одређене идеје-концепта и бројност и утицај њене социјалне клијентеле на политичком тржишту...).

Снагу парадигматичног примера има продор турбоглобализацијске праксе, процеса дигитализације и прекаризације и флексибилизације рада и резултирајућа доминација корпоративне елите и слабљење странака левице и синдиката. Редукција колективног преговарања и ефективног социјалног дијалога је очекивана и намеравана последица.

У том контексту актуелни римејк и враћање на наратив о европским социјалним носећим стубовима је покушај да се, од стране проевропског политичког mainstream-а, заустави растући евроскептицизам и утицај (десног) популизма тако што ће се ЕУ пројекат учинити поново заводљивим.

Трећу тезу чини хипотетички став да је, на другој страни, социјално укотвљење демократије – њено ширење на социјално поље у основи одбране (пост)демократије од њене плутократске и политократске крајње редукције.

Истовремено, ради се и о шанси за утемељење развијених облика дијалогске, партиципативне демократије.

Глобализацијски ефекат – победа корпоративних вукова

Већ више од три деценије, паралелно са ширењем „турбоглобализације“ у доминантној, неолибералној одори, синдикати иду из пораза у пораз. Немоћ синдиката и резултирајуће растуће друштвене неједнакости пре свега су резултанта корпоративног усмеравања технолошких, али и политичких промена и формираног дисбаланса тржишне и политичке моћи.

Наиме, транснационалне корпорације поседују и свој „know-how“ и неопходне ресурсе за развој флексибилних и диверзификованих инвестиционих стратегија, које им омогућавају да се слободно крећу унутар разних земаља у потрази за најповољнијим социоекономским и правним контекстима. Реч је о готово неограниченој слободи кретања која мултинационалним компанијама даје „моћ са ограниченом одговорношћу“. (Мартинели 2004, стр. 45, према Бетарини, 2016:10–11)

„Трком надолe“ – спремношћу националних држава да се у потрази за инвестицијама у односу на конкуренте стално даље обарају радни и социјални стандарди – дошло је до универзалног процеса ширења прекарног, несигурног и неуговореног рада. И то како у зони неквалификованог, физичког рада, тако и у „креативним“ индустријама и медијима.

Последично, континуираном реорганизацијом рада – појачаном контролом од стране менаџмента, смањењем броја запослених и аутсорсингом, односно измештањем погона и рекомпозицијом радне снаге на различитим нивоима прекарности – слабљена је преговарачка позиција и моћ запослених и синдиката.

Истовремено, кроз трансфер капитала у земље са растегљивијом радном и социјалном регулативом и јефтинијом радном снагом, али и доласком мигрантске радне снаге, и у земљама центра ослабљена је позиција радништва и средњих слојева и њихових синдиката и професионалних удружења.

Том изазову нису одолеле ни институције и вредности европског социјалног модела заснованог на социјалној кохезији, солидарности и недискриминацији. Мања социјална заштита, децентрализација нивоа преговарања, напуштање социјалног дијалога, чине се главним правцима на којима разне европске владе раде како би деструктурирале оно што су синдикати постигли у прошлости.

Реч је о процесу трансформације друштва који се дефинише као конвергенција ка неолибералном моделу.

У пољу индустријских односа, стручњаци су издвојили четири показатеља постепеног редефинисања односа снага између капитала и рада на штету света рада: *пад степенa синдикализованости, непрофесионално смањење степена заштите на основу колективних уговора, децентрализација и декоординација система колективне преговарања и смањења истрајачка активностa*. (Бетарини, 2016:5)

Истовремено, тиме је створен контекст у коме националне, па и регионалне власти као да су немоћне да се одупру притиску и/или сиренском зову глобализованог корпоративног капитала који не зна за границе у наметању интереса за профитом.

Постоји прећутна сагласност да излаз из кризе треба наћи смањивањем надница и слабљењем колективног преговарања. Послодавци то могу да постигну тако што ће изаћи из постојећих колективних уговора и преговорима доћи до оних са нижим стандардима надница. Или све то постићи антисиндикалном погодбом са „одборима радника“ или појединцима.

Индивидуални уговори са нултим бројем сати и без гарантоване зараде су огољени парадигматичан пример те стратегије.

Циљ такве дугорочне политике је да се одбаце отежавајуће „ригидности“ са којима би се на нивоу националног управљања тешко излазило на крај.

Систем колективног преговарања се разуме као једна од тих ригидности. Због тога се настоји да се реформишу и напусте системи индексације надница, ослаби сектор колективног преговарања и децентрализује преговарање преношењем на ниво компанија, односно да се увећа флексибилност на доњем крају платне скале.

Огроман технолошки иновативан развој који је довео до практичног укидања временских и просторних граница није, дакле, искоришћен за смањивање сиромаштва и неједнакости, побољшање квалитета живота и ослобађање од некреативног, рутинског и репетитивног рада.

Супротно, дошло је до огромног раста неједнакости и стања у коме у успостављеној планетарној класној хијерахији један одсто најбогатијих располаже половином светског богатства.

Повећање неједнакости није, међутим, никакав ефекат технолошког диктума, већ се у великој мери ради о стратегији крупног капитала. Јачање тржишне моћи одраз је непоштовања антимонополских закона, које с временом постаје све мање одрживо.

У међувремену су ослабили облици тржишне контрамоћи од којих корист има велики број радника, а не мали број плутократа. Слабљење синдиката има велике последице које се не тичу само директног утицаја на зараде чланова: чак су и истраживачи Међународног монетарног фонда установили да постоји блиска веза између опадајућег синдикалног организовања и растућег удела прихода људи који су на врху. Очито да јак синдикални покрет доприноси обуздавању снага које стварају високу концентрацију прихода на врху.

У сваком случају, узроци и последице слабљења синдиката, као и узроци и последице јачања моћи монопола, веома добро илустрирују улогу монополисте у порасту неједнакости. Постоји повратна спрега између политичке и тржишне моћи. Веће богатство на врху купује већи политички утицај – путем давања прилога кампањама, лобирањем и

премештањем запослених на високим положајима из приватног у јавни сектор, и обрнуто (феномен „обртних врата“).

У ослоњу на Макса Вебера и његов истоимени концепт заснован на борби за ренте и субвенције а не за тржишну утакмицу, Холкомб политички капитализам данас шире одређује као систем у коме политичке и економске елите креирају у међусобној размени себи одговарајући институционални аранжман. (Holcomb, 2015)

ЕУ као кризи, преиспитујући експеримент

Велики, готово пресудан утицај на коначни резултат има судбина „ЕУ експеримента“, односно привлачност Европске уније као имитативног узора. ЕУ, са својим раније стеченим имицом уређеног простора и високих стандарда – са својим моделом снажне, социјално-тржишне привреде, са кредибилном традицијом и, још конкретније, са својим *acquis communautaire* – вршила је и врши на земље Југоисточне Европе, данас на групу преосталих кандидата WB 6, утицај „коме се не може одолети“.

Европска комисија је 1994. године дефинисала европски социјални модел као „заједничке вредности које обухватају демократију и индивидуална права, слободно колективно преговарање, тржишну економију, једнаке могућности за све и социјалну заштиту и солидарност.“ Основни стратешки циљ чини, дакле, увећање кохезије друштва редуковањем сиромаштва и оснаживањем социјалне инклузије маргинализованих група.¹

Координација политика социјалног укључивања међу чланицама ЕУ реализује се кроз примену тзв. *ошвореној мейода координације* (ОМК) на нивоу ЕУ. Ради се о добровољном процесу сарадње између земаља чланица и договору о заједничким циљевима и показатељима који омогућавају мерење напретка у остваривању утврђених циљева, као и координацију политика. ЕУ је 2000. године усвојила Лисабонску

1 На основу члана 153. Уговора о функционисању Европске уније (DFES), Унија подржава и допуњује активности држава чланица у области социјалне политике. Правне тековине у области социјалне политике укључују минималне стандарде у областима као што су радно право, једнак третман жена и мушкараца у запошљавању и социјалној сигурности, као и безбедности и здравља на раду. Специфична обавезујућа правила су развијена у односу на недискриминацију по основу пола, расног или етничког порекла, религије или веровања, инвалидитета, старости или сексуалне оријентације (члан 19. DFES).

Европски социјални фонд (ЕСФ) је главни финансијски инструмент путем којег ЕУ подржава спровођење своје стратегије запошљавања и доприноси напорима социјалне инклузије (правила спровођења су покривена Поглавље 22 „Регионална политика и координација структурних инструмената“).

стратегију, којом је примена ОМК проширена на социјално укључивање, пензије, здравствену заштиту и дуготрајно збрињавање.

Основни инфраструктурни оквир ЕУ дијалога чини Европски економско-социјални комитет – мост између Европе институција и организованог цивилног друштва.

Основна функција Комитета јесте да саветује главне институције ЕУ. Комитет такође може бити консултован/позван да испита/истражи одређена питања. Најилустративнији пример на овом плану за Србију је: Мишљење „Улога цивилног друштва у односима између ЕУ и Србије“, 2013.²

Обнова наратива о европском социјалном моделу – покушај спасавања преосталог или нови почетак?

Унутар отворене кризе смисла и сврхе ЕУ интеграција данас, пред демократским цивилним, али и политичким актерима зато стоји задатак јасног диференцирања сопствене критичке позиције према „Европи банкара и бирократа“, у односу на еврофобију клаустрофобичног национализма.

Деценијску доминацију тржишног фундаментализма, стање у коме су „корпоративни вукови“ (Рејнарт) напросто хипнотисали страхом и практично паралисали „синдикалне овце“, само је ојачала криза хипотекарних дугова која је прерасла у кризу презадужености бројних (европских) националних економија.

2 Уговор о функционисању Европске уније (чл. 153–155) предвиђа консултације са социјалним партнерима и могућим преговорима о споразумима из области наведених у чл. 153 DFES. 2. Мишљење „Улога цивилног друштва у односима између ЕУ и Србије“, 2013. – доноси две кључне препоруке: 1. ЕЕСК наглашава важност социјалног дијалога и позива све partnere у њему да користе институције, посебно Социјално-економски савет. ЕЕСК позива Владу Србије да промовише Савет и да се са њим на систематичнији начин консултује у вези са свим секторским политикама у којима послодавци и радници имају легитимни интерес. ЕЕСК сматра да социјални дијалог треба да буде и по својој природи систематски а не ad hoc, као и да треба да буде ефикаснији 2. ЕЕСК тражи да промовисање социјалног дијалога буде уврштено међу кључне приоритете институција ЕУ у погледу Србије, те да стога мора бити одражено у свим програмима Европске комисије који су доступни Србији. То ће захтевати веће учешће организација цивилног друштва, са којима би се требало консултовати у свакој фази приступних преговора и у надзору над спровођењем Споразума о стабилизацији и придруживању. Организације цивилног друштва би требало да буду у прилици да достављају коментаре и мишљења институцијама ЕУ, онда када те институције буду вредновале напредак Србије у приступању ЕУ. У том оквиру илустративан пример је ЗАЈЕДНИЧКИ КОНСУЛТАТИВНИ КОМИТЕТ – ЗКК (за Србију предвиђен Споразумом о стабилизацији и придруживању).

Рекомбинована са таласима миграција и тероризма економска рецесија је, међутим, резултирала јачањем неповерења у еврократске елите и успоном популизма, посебно десног. Криза и растући евроскептицизам, односно растућа подела на плутократе и свет обичних људи, по моме суду, водила је, посебно након избора за Европски парламент 2014. године, бар делимичном и дефанзивном враћању водеће политичке матице – народњака и социјалдемократа на потиснуту социјалну димензију европских интеграција.

Нови почетак за социјални дијалог

У прилог овој тези парафразираћу кључне циљеве, садржане у три релевантна документа.

Први чини заједничка изјава европских социјалних партнера (ETUC на синдикалној страни и BUSINESS EUROPE, CEEP и UEAPME на страни послодаваца) и Европске комисије и Председништва Савета Европске уније, из 2016. везана за операционализацију идеје о дијалогу између социјалних партнера као заједничком циљу.

Комисија је покренула иницијативу за нови почетак за социјални дијалог на нивоу ЕУ који има за циљ веће учешће социјалних партнера у *евројском семестру*,³ јачи нагласак на изградњи капацитета националних социјалних партнера, појачано учешће социјалних партнера у изради политика и законодавства ЕУ и јаснији однос између споразума социјалних партнера и агенде за бољу регулативу. Комисија ће настојати да: побољшава социјални дијалог у складу с духом члана 154. УФЕУ; испита може ли се искориштавањем европских структурних и инвестицијских фондова, посебно Европског социјалног фонда, допринети јачању капацитета националних социјалних партнера; подстиче стицање знања о социјалном дијалогу и пружање помоћи изградњи капацитета узајамним учењем, утврђивањем и разменом примера добре праксе.

Председништво Савета Европске уније истовремено, закључцима Савета „Нови почетак за снажан социјални дијалог“, позива државе чланице да предузму потребне кораке како би:

- а) интензивно сарађивали са социјалним партнерима при обликовању и остварењу релевантних реформи и политика, у складу с националним праксама;

3 Европски семестар, пракса, уведена 2010. године, шестомесечног (семестралног) усклађивања макроекономских политика – развојне, фискалне, буџетске, политике запошљавања са циљем њиховог координирања, конвергенције и обезбеђења стабилности на нивоу ЕУ.

- б) подупрли побољшање функционисања и делотворности социјалног дијалога на националном нивоу, што олакшава колективно преговарање и ствара одговарајући простор за преговоре социјалних партнера;
- в) подстицали изградњу и јачање капацитета социјалних партнера различитим облицима помоћи, укључујући правну и техничку експертизу како би постали чврсте и репрезентативне организације. (New start for Social Dialogue European Commission – DG Employment, Social Affairs & Inclusion
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7918&furtherPubs=yes>)

Други кључни документ је апел лидерима ЕУ: *Европа какву желимо: праведна, одржива, демократска и инклузивна*, из марта 2017, коју су ETUC и европске асоцијације цивилног друштва упутили европским званичницима поводом шест деценија европских интеграција. Цивилно друштвени актери од европских институција, поред осталог, захтевају:

- а) креирање Агенде за одрживи развој 2030, постављањем Циљева одрживог развоја и начела која их подупиру у срж ЕУ и креирања националних политика;
- б) убрзавање праведног и одрживог преласка на чисту и приступачну обновљиву енергију;
- в) јачање репрезентативне и партиципативне демократије, са јасним простором за учешће и ван избора, чиме се омогућава развој разноликог цивилног друштва;
- г) јачање образовања као јавне одговорности која свакоме нуди доживотно учење, с намером да се развије активно грађанство, критичко размишљање, социјална инклузија и свест о одрживом развоју и људским правима;
- д) правичан прелазак за раднике и индустријске регионе са тренутног економског модела, на модерни, живи, еколошки модел и друштвено правичну економију која негује људски и природни капитал;
- ђ) европски социјални модел који обезбеђује потпуну заштиту свим радницима, потрошачима и људима који живе у ЕУ; модел који неутралише разлику у богатству и смањује сиромаштво и социјалну искљученост;
- е) европску унију са јаким стубом социјалних права, која обезбеђује квалитет запошљавања и поштену плату и решава

проблем неједнакости између жена и мушкараца, дискриминације међу децом и младима или дискриминације на основу расе, сексуалне оријентације, родног идентитета, социоекономског статуса, година, инвалидитета, мањинског или било ког другог статуса. (The Europe we want: Just, Sustainable, Democratic and Inclusive, 02.03.2017)

У таквим приликама, управо је фокус на наративу о *евројским социјалним стубовима*. Политичка повеља коју је израдила Европска комисија априла 2017. садржи базичних двадесет социјалних стубова груписаних у три целине: једнаке могућности и приступ тржишту рада, фер радни услови и социјална заштита и инклузија. (European Pillar of Social Rights, European Commission, Publication Office, 2017: 10–18)

Документ, који је у новембру 2017. године потписан на социјалном самиту у Гетеборгу у Шведској, од стране Европског савета, Европске комисије и Парламента, садржи и став да је сврха социјалне заштите да систем учини адекватним, одрживим и међугенерациски правичним.

Наведени циљеви и обећања воде закључку да се ради, бар за сада, о јачању социјалне димензије интеграција, али још на нивоу прокламације а не уговорне обавезе.

На основу тога чини се да су акценат на дефанзивној и саморазумљивој идеји достојанственог рада и концепт активације и државе социјалног инвестирања још, ако не баш идеалан, онда бар оптималан могући резултат.

По моме суду ради се тек о полузаокрету иза кога се још не виде ни актери, ни програм, ни стратегија редистрибуције моћи.

Инсистирањем да се донесе Акциони план и врши стални мониторинг над реализовањем циљева садржаних у повељи о европским социјалним стубовима, као и захтевом да европски економски семестар прерасте у европски економски и социјални семестар, и Европска конфедерација синдиката показује да је тога дубоко свесна. Свест о томе да је кључ моћи у политичким структурама водила је закључку да однос према социјалним стубовима буде и својеврсни тест за учеснике наредних избора за Европски парламент 2019. године.

Поруке и поуке за Србију

У Србији у пољу политике нико, како унутар проевропског политичког *mainstream*-а, тако ни у оквиру десних и левих евроскептика и еврофоба, не доводи отворено у питање вредности социјалног дијалога и социјалне кохезије. Институционално, оне су, пре свега кроз

поглавље 19 постале унутар преговарачког процеса о пријему Србије у ЕУ, и део официјелне политике.

Полазну премису и разлог за истраживање основних праваца реформи социјалног дијалога представља став да (1) *без њодизања развојних капацитета, али и (2) без креирања културе дијалога и успостављања међусобног поверења, (3) стварања одговарајуће нормативне и институционалног оквира, као и без (4) стварног њодизања капацитета учесника у социјалном дијалогу, није могуће остварити кључни наредак у њреговорима.*

Поглавље 19 се фокусира на функционисање социјалног дијалога, нарочито на општи правни оквир за синдикате и организације послодавца, укључујући право на оснивање синдиката, на колективно преговарање и штрајк, трипартитне механизме за консултације, укључујући и економске и социјалне савете, са основним циљем укључивања социјалних партнера у израду и спровођење закона, односно креирање и евалуацију економских и социјалних политика.

Поглавље 19 се у аспектима запошљавања и социјалне политике, који се односе на слободу удруживања, недискриминацију и равноправност између жена и мушкараца, политику једнаких могућности, вредност социјалне кохезије и редуковање сиромаштва и социјалне искључености ослања на шире конципирани сет слобода и права садржаних у Поглављу 23: Правосуђе и основна права.⁴

Развојни изазови

У Србији и другим посткомунистичким земљама које приступају ЕУ инсталирани су, међутим, елементи неолибералне доктрине. Јоже Менцингер као кључне наводи: флексибилизацију тржишта рада, урушавање моћи синдиката, постојање ниских, линеарних пореза и глорификацију страних директних инвестиција. (Mencinger, 2012)

Након претходних „година које су појели скакавци“ (Пекић), нужно је реформску мисију учинити могућом. Ургентна стабилизација и опоравак, раст производње и извоза, мора ићи руку подруку са спровођењем структурних реформи, уз паралелно смањивање фискалног

4 Србија је проследила Европској комисији акциони план, па затим и преговарачку позицију за постепено усклађивање с правом тековином ЕУ (тамо где је потребно) и за изградњу неопходних капацитета за спровођење правне тековине у свим областима у оквиру Поглавља 19. План иначе садржи: а) временски оквир; б) одређивање кадра намењеног за сваки задатак; в) одређивање институција које ће учествовати, њихову надлежност и ресурсе.

дефицита и учешћа јавног дуга у БДП-у. Притом, што је посебно индикативно, реални расходи за социјалну заштиту и образовање су испод просечне трећине учешћа за ЕУ. (Матковић, 2017: 38–41)

Овим је доведен у питање капацитет државе да пружи адекватну заштиту становништва у периоду раста сиромаштва и неједнакости. Након претходне постконфликтне деценије раста без раста запошљавања, па кризног пада и производње и запослености, након кризе из 2008. године, раст запослености и животног стандарда, уз постизање покривености социјалним трансферима усмереним ка сиромашној популацији, намеће се као приоритет.

Истраживања под окриљем UNDP-а о развоју по мери човека (*Human development*) сведоче да није сваки раст пожељан. Раст може да се остварује без нових радних места (*Jobless growth*). Раст може бити окрутан (*Brutal growth*), да са собом носи израбљивање и неједнакост и да од њега користи, углавном, имају само богати. Такође, раст може бити безгласан (*Voiceless growth*) – да га не прати раст демократије и оснаживање грађанског друштва. Раст може уништавати друштвене корене (*Rootless growth*), да се, значи, остварује на штету културног идентитета и традиције. Или пак може бити раст без будућности (*Futureless growth*) – када се актуелни раст остварује науштрб могућности будућих генерација, уз отуђивање или неконтролисано искоришћавање природних ресурса, стварање додатног терета задужености. (Ђурић, 2014: 50)

Кључни стратешки и институционални проблем: Незавидно стање социјалног дијалога

Истовремено, целокупно функционисање трипартитних консултација унутар којих би требало формулисати развојну стратегију је у перманентној кризи. Међусобно неповерење социјалних партнера се огледа у нефункционалном социјалном дијалогу на националном и његовом занемарљиво малом постојању на нижим нивоима власти. *Уместо система и мреже орања за партиципацију и дијалога имамо практично само главу без развијеног (секторског, регионалног и локалног) трупца и удова.*

Нажалост, један од катализатора ситуације је била склоност влада да по убрзаном поступку усвајају суштинске законске норме.

Недовољно консолидовани социјални партнери, нарочито на сирани постојаваца и осећај ујрожености и инорисања пре свега на сирани синдикација такође представљају кључне проблеме за даље функционисање социјалног дијалога.

Истовремено, бипартитни социјални дијалог остаје недовољно развијен, са готово потпуним застојем у колективном преговарању. Примењује се свега неколико секторских колективних споразума.

Анализа (не)довољних капацитета социјалних партнера

Полазну оцену стања најјезгровитије описује тврдња да у социјалном дијалогу *нијши се одлучује о свему ономе штио би требало, нијши у одлучивању учестивују (сви) они који имају ресурсе и заиста се њишају.*

Изван СЕС-а су, примера ради, актери који су значајни економски чиниоци, а који своје интересе постижу мимо учешћа у социјалном дијалогу (Савез страних инвеститора, на пример). Преко потребно подизање капацитета актера социјалног дијалога треба да понуди одговоре на следећа питања и дилеме:

- (1) Имају ли репрезентативни социјални партнери адекватну организациону структуру и ресурсе да учествују у социјалном дијалогу на националном, покрајинском и локалном нивоу (пројекција о 30 локалних СЕС)?

Притом се, посебно када је о синдикатима реч, у целокупном систему социјалног дијалога и колективног преговарања у Србији, питање (не)задовољавајућих ресурса и структура јавља у оквиру четири основна нивоа: колективно преговарање на нивоу предузећа, колективно преговарање на гранском нивоу, трипартитне консултације на нивоу локалне самоуправе и трипартитне консултације на нивоу државе. (*Твинини извештај о функционисању NSES, 2015*)

- (2) Да ли држава и локалне самоуправе нуде минималне стандарде за деловање трпартитних органа и тела и да ли и оне располажу адекватним ресурсима и капацитетима или су и они (рационализацијом броја запослених у управи) доведени у питање?
- (3) У којој мери и у којим подручјима логистичку подршку могу пружити Привредна комора, академска заједница и организације цивилног друштва (ОЦД)?
- (4) Да ли и на који начин у формалан и институционализован социјални дијалог треба укључити оне који у њему не учествују а имају знатну моћ, ресурсе и запошљавају велики број запослених? (Савет страних инвеститора, Америчка привредна комора, клуб Привредник...)

- (5) Како редуковати специфичну и вишеструку: регулаторну, посредничку и власничку позицију Владе и локалних самоуправа?

Влада, наимае, конкурише удружењима послодаваца као партнер у социјалном дијалогу и има тенденцију да послодавце који су под њеним директним управљањем мења у колективном преговарању. (Стојиљковић, 2017:6)

Слична је ситуација и у предузећима где ову функцију „управљања“ врши локална самоуправа.

На другој страни, продужава се стање „*орјанизацијске асиметрије*“, односно *стање у коме имамо где има приватних послодаваца у главном нема синдикала и, обротно, где има синдикала нема (приватних) послодаваца.*

Неуралгичне тачке социјалног дијалога

(1) Необавезности социјалног дијалога

Закон о социјално-економском савету предвиђа консултације о законским нормама које имају значајан утицај на живот запослених и делатност послодаваца. Ова обавеза није, међутим, имплементирана у сама правила припреме и усвајања закона и осталих правних норми.

Надлежно министарство које је одговорно за припрему конкретног закона мора, рецимо, да омогући расправу о том закону и у оквиру расправе и разматрање примедби и обезбеђивање транспарентног процеса. Нема, међутим, обавезу да обавештава предлагача о разлозима неусвајања његових предлога.

Следећи корак у приближавању мишљења социјалних партнера су седнице сталних радних тела Републичког СЕС-а и сама седница Републичког СЕС-а. Тек након завршетка овог процеса, предлог би требало да усвоји Влада и након тога Народна скупштина.

Ту су још два питања: недостајући механизам контроле и евалуације; као и могућност организовања јавних слушања о предлозима закона, али и ефектима њихове примене. (Стојиљковић, 2017: 7)

(2) Трипартизитет и доминацијом Владе

Законским променама извршена је мајоризација и преузимање управљања над свим другим трипартитним институцијама и социјалним фондовима (ПИО, РЗЗО, Национална служба за запошљавање) чиме је мрежа трипартитних органа сведена на социјално-економске савете (СЕС).

(3) Слаба позиција и ресурси СЕС-а

Буџет Савета се од 2010. практично креће око 200.000 евра, што може да утиче на оперативну способност Савета, као и да негативно утиче на његов целокупни рад. Секретаријат Савета данас нема довољна средства за спровођење истраживања и издавачку делатност. Сви пројекти који су до сада реализовани финансирани су из помоћи других држава. (Арандаренко, Алексић, Бајец, Лађевац, 2017:34).

(4) Замке репрезентативности

Кључни проблеми који стварају замку или лавиринт репрезентативности тичу се: (1) (пре)високе елиминационе квоте, (2) нејасне и (не)свесно увећане основе за израчунавање и (3) сложене, конфликтне и потенцијално ризикантне и дискриминативне процедуре утврђивања репрезентативности учесника у социјалном дијалогу.

Проблем код послодаваца се јавља на два основна нивоа. Као прво, утврђивање основе за обрачун одговарајућих процената је проблематично, како са *стипановишиа укујноі броја послодаваца шако и са стипановишиа укујноі броја зайослених у држави*.

Други ниво представља увећање реалног броја послодаваца због удела запослених од стране државних предузећа и предузећа која су под контролом локалне самоуправе, а која нису, по правилу, активна у структурама послодаваца.

На страни синдиката се поставља слично питање – основе са које се проценти обрачунавају – јесу ли то сви запослени укључив и власнике, samozапослене и оне којима је забрањено или лимитирано синдикално организовање?

Још један проблем може да представља доказивање испуњености одредбе члана 218. (захтев доказивања броја чланова на основу регистрационих формулара). У овом случају се ради у најмањој мери о компликованом и по чланство потенцијално ризикантном процесу.

Захтев да надлежни органи у пракси добију списак имена свих чланова организације и копије њихових чланских карата, са циљем утврђивања репрезентативности организације, представља проблем с обзиром на принцип слободе удруживања. Овај захтев у себи носи ризик дискриминације чланова синдиката и каснијих репресалија.

Најзад, цео систем формирања синдикалних организација и утврђивање њихове репрезентативности је административно комплексан. Крајња одлука је у рукама министра за рад. Не само поједине одредбе закона већ и законска пракса и пракса доношења одлука указују на одређене назнаке недовољне заштите права и слобода запослених. (Немец, Масар, 2015: 47–54)

Прејоруже везане за реформу синдикалних структура

У том оквиру, досадашње расправе и истраживања су искристалисали следеће мере за превенцију фрагментирања и међусобних сукоба синдиката, за стабилизацију постојећих синдикалних структура, односно повећање њиховог квалитета и способности преговарања, кроз удруживање, представљање и „лиценцирање“:

- а) Дати могућност новонасталим синдикалним организацијама да не морају да се самостално региструју, доказују своју репрезентативност и тако стичу правни субјективитет уколико се учлане у неки од постојећих синдикалних савеза или синдикалних централа. У том случају би могле да функционишу као основна организација одређеног савеза или централе, у оквиру његовог/њеног правног субјективитета. Плаћања чланарине у синдикалном савезу, као и друга правила функционисања била би решена у оквиру аката синдикалног савеза.
- б) Постојеће синдикалне организације, које већ имају правни субјективитет, могу да одлуче о његовом укидању и приступању актима постојећег синдикалног савеза, односно синдикалне централе.
- в) Оставити на одлучивање синдикалним савезима и централама да у оквиру свог статута створе могућност за приступ организацијама које задржавају правни субјективитет.
- г) У случају да и синдикални савез или централа репрезентативни на националном нивоу, и њихове организације су на регионалном и локалном нивоу репрезентативне.

Ове одлуке морају да буду искључиво одлуке одговарајућих синдикалних структура без било каквог уплитања од стране државне власти. Спровођење предлаганих мера ће допринети смањењу „непоношљиво“ великог броја регистрованих синдикалних организација и значајно повећати квалитет њихове инфраструктуре и способност за колективно преговарање. (Арандаренко, Алексић, Бајец, Лађевац, 2017:37–42)

5. Уместо епилога: Какав социјални дијалог?

У Србији данас постоји горућа потреба за покретањем не било каквог, већ трајног, институционалног и равноправног социјалног дијалога. У прилог овој тврдњи може се таксативно навести бар девет његових кључних претпоставки:

1. Добра воља социјалних партнера и државе и искрена намера да се учествује у социјалном дијалогу.

2. Одговарајући друштвени амбијент (тржишна економија; активно цивилно друштво; развијен политички систем и стабилизоване политичке институције).
3. Развијена култура дијалога, преговарачке вештине и вештине управљања конфликтима.
4. Међусобно поверење између учесника социјалног дијалога.
5. Слобода организовања, удруживања и деловања синдиката и послодаваца и обавеза државе да створи амбијент и правни оквир за равноправни социјални дијалог.
6. Легитимитет социјалних партнера – репрезентативност и изражавање интереса чланства, демократске процедуре и транспарентност у одлучивању.
7. Стручни капацитети социјалних партнера и приступ информацијама.
8. Одговорност социјалних партнера и владе у извршавању договореног.
9. Уравнотежена позиција и преговарачка моћ учесника у социјалном дијалогу.

Полазећи од претходно дефинисаних принципа и претпоставки и имајући у виду чињеницу да се држава и њени органи јављају у више-струкој улози највећег послодавца, као и регулатора социјалног дијалога – посебну улогу и одговорност за развој социјалног дијалога има Влада Србије.

У том контексту неопходно је, кроз дијалог са социјалним партнерима, институционализовати рад социјално-економских савета (СЕС). Посебно је важна стручна, административна и финансијска подршка раду савета кроз формирање секретаријата и аналитичко-истраживачке службе, као и отвореност њиховог рада критичком увиду јавности. (СЛА, 2010)

Заокружен, институционални проблемски оквир трипартитног дијалога подразумева и систематско бављење превенцијом и регулацијом конфликта, односно постојање мреже мировних и арбитражних већа и постојеће Агенције за посредовање и мирно решавање спорова, у већој мери одговорне социјалним партнерима.

Када је о социјалним партнерима, пре свега синдикатима, реч – утврђивање репрезентативности на свим нивоима организовања и дефинисање њихове равноправне позиције од кључног је интереса за успостављање међусобног поверења и сарадње синдиката. Од те сарадње дугорочно корист могу имати сви учесници у социјалном дијалогу.

У ред принципа на основу којих се утврђује репрезентативност, поред квантитативног – удела чланства појединих синдиката у укупном броју запослених – спадају и квалитативни критеријуми попут организационе, програмске и материјалне и акционе независности, повећања запослених и међународне признатости.

Нивои, начин вођења и учесници у социјалном дијалогу

Оквир и пракса социјалног дијалога не могу се ограничити на постојање СЕС-а на нивоу Републике, сведеног на повремену консултативну улогу и претежно манифестациони статус. *Социјални дијалог истражи чинјаву мрежу ордана и на иранској равни и на нивоу јединица територијалне аутономије и локалне самоуправе да би се уопште могло говорити о уређеном, системском концепцији и пракси.*

Развијена вертикална и хоризонтална мрежа савета и њихових сталних и повремених програмских одбора и радних тела су, међутим, само задовољавајући институционални оквир и нужна претпоставка за квалитетан и ефикасан социјални дијалог.

Савети морају, уколико се не ради тек о форми лишеној реалних садржаја, односно пракси фингирања социјалног дијалога, у кругу својих овлашћења имати моћ доношења закључака и препорука и покретања иницијатива везаних за уређење „плуралистичких индустријских односа“, али и право да изношењем мериторних ставова и мишљења утичу на укупну економску и социјалну политику и развој.

Ризик од незадовољавајућег – спорог, садржајно неоперативног и последично неефикасног деловања, као и примене ултимативне и уцењивачке тактике од стране појединих учесника је велики, али само опредељење за социјални консензус изражава смисао и суштину социјалног дијалога.

У инструменте за вођење социјалног дијалога свакако спадају и трипартитни органи одлучивања и управљања, попут управних одбора фондова за пензијско, инвалидско и здравствено осигурање и институција и агенција тржишта рада и заштите на раду. (Стојиљковић, З., Михаиловић, С., 2010)

Специфични облик мултипартитног социјалног дијалога представља и широк консултативни процес, попут расправа око доношења ЕРП-а и ЕСРП-а, односно увећање социјалне кохезије, као и укљученост представника социјалних партнера у рад одговарајућих скупштинских одбора.

Но, незаменљиву, базичну улогу има социјални дијалог на нивоу предузећа и установа – различите форме вођења бипартитног дијалога

послодаваца и синдиката попут колективног преговарања и партиципације у одлучивању, путем Савета запослених.

Ерозија права запослених и синдиката на овом, основном нивоу може поткопати темељ и срушити читаву конструкцију социјалног дијалога.

Социјални дијалог је, пре свега, ствар социјалних партнера. Но, у њега се на одговарајући начин, кроз одборе и шире социјалне форуме, могу укључити и представници НВО, експертских група, професионалних удружења, као и организације незапослених, самоуапслених, удружења потрошача – свих оних који имају интереса и знања да процес транзиције учине ефикасним, транспарентним и што праведнијим.

Дијалоом до промена

Излаз из постојеће ситуације могуће је, дакле, наћи само грађењем целовите стратегије друштвеног и привредног развоја ослободене на одговарајућу економску политику и стратегију социјалног развоја и редуквања сиромаштва.

До најбољих конкретних решења могуће је, притом, доћи само кроз *Партинерство за демократске промене и развој* у коме би се нашли одговорни и професионално компетентни државни органи и агенције, регионална и локална самоуправа, асоцијације предузетника, запослени и синдикати, али и сви други социјални и политички актери – професионална удружења, научне установе, НВО и различити облици грађанских иницијатива, укључив и асоцијације незапослених и самих корисника социјалне помоћи.

Носилац успешних социјалних промена и политике не могу појединачно бити ни државни органи и органи локалне самоуправе, ни аутономно уређени односи социјалних партнера или само образовне, културне и здравствене организације, као ни изоловани цивилно-друштвени волонтеријат и хуманитарне активности.

Свако има своје предности и ограничења, своју зону одговорности и свако мора дати пун допринос, кроз учешће у деловању развојних коалиција на свим равнима организовања, у креирању и реализовању развојне стратегије која, истовремено, садржи и јасну социјалну компоненту.

Ефективан социјални дијалог и договор на свим равнима одлучивања и партнерство органа социјално одговорне државе и цивилног сектора у формулисању и примени социјалних програма подразумева и конципирање специфичних, појединим регијама и корисницима социјалних трансфера примерених, конкретних пројеката и решења.

Децентрализација је и начин да се избегне претерано администрирање и реализује минимак стратегија, односно да се уз минималне трошкове остваре максимални могући ефекти.

ПРЕДЛОГ: Социјални пакт о запошљавању и развоју

Полазећи од заједничке оцене о озбиљности социјалне и економске, али и политичке позиције у којој се Србија налази, заједнички учене потребе да се пружи нов импулс одрживом привредном расту и да се унапреде друштвена стабилност и кохезија, као и од заједничких вредности и циљева, садржаних у Појављу 19 Преговора са ЕУ, који укључују: модерну, социјално одговорну тржишну привреду, монетарну стабилност и јавне финансије оријентисане ка привредном развоју, запошљеност и укључивање што већег броја људи на тржиште рада, прихватање универзалној права на правослојан рад и зараду, уз једнаке могућности и без дискриминације за све припаднике радно активној становништва, борбу против свих облика сиромаштва и друштвене искључености, као и прихватање социјалној дијалога синдиката, удружења послодаваца и државних органа као једној од кључних елемената успостављања и регулисања индустријских односа у модерним демократским друштвима, предлагемо Влади да, као један од најприоритетнијих задатака иницира закључивање Социјалној пакта о запошљавању и развоју, који би представљао један од кључних стубова одрживој привредној развоја и транзиције ка модерној европској социјално одговорној тржишној привреди у периоду од следећих пет година.

Сврха Социјалној пакта биће да пружи стабилан оквир за: обезбеђивање привредној расту уз контролу инфлације, јавној дефицита и јавној дузи, развој нових могућности за запошљавање и нових фактора конкурентности, оспособљавањем и опремањем људи новим знањима и вештинама, социјално укључивање маргинализованих група и појединаца, обезбеђивање вишеј нивоа и бољеј квалитета социјалне заштите без штејних последица по конкурентност.

Циљни макроекономски показатељи

Социјални пакт ће укључивати јасно дефинисане и квантификоване макроекономске циљеве чије ће извршавање бити проверавано на полугодишњем нивоу, изражене у:

*циљној стојини инфлације,
циљној стојини привредној расту,*

циљној стійој инвестиција у друштвеном производу,
циљној стійој буџетској дефицији,
циљној висини јавној дуіа,
и друіим кључним макроекономским показатељима.

Влада ће бити у обавези, према социјалним партнерима, за ис-
пуњавање макроекономских циљева.

Циљни показатељи тржишта рада и социјалних трансфера

Показатељи тржишта рада чије ће кретање бити дефинисано
Социјалним пактом су:

циљна стійа незапослености,
циљна стійа учешћа радно активног становништва у укупној
радној снази,
циљна стійа раста просечне плаће,
висина и кретање минималне плаће,
циљна стійа раста просечне пензије,
висина и кретање минималне пензије,
циљне стійе раста осталих новчаних надокнада везаних за со-
цијална права грађана.

У овом домену одговорности социјалних партнера за испуњавање
циљева ће бити заједничка.

Борба против незапослености

Незапосленост је једно од највећих друштвених зала са којима се
Србија данас суочава. Појиноу свесни озбиљности овој проблема, по-
иисници су саіласни да социјални партнери треба да дефинишу пока-
затеље борбе против незапослености, полазећи од следећих кључних
стратешких докумената:

Стратегије развоја привреде Србије,
Стратегије извозне конкуренности,
Стратегије запошљавања,
Стратегије образовања и професионалне обуке,
Стратегије за смањење сиромаштва и увећање социјалне кохезије и
Стратегије укључивања сиве економије у легалне оквире.

Појиисници се обавезују да ће се ангажовати на спровођењу по-
реске реформе која ће допринети смањењу пореској оптерећења, посеб-
но плаћа, како би се послодавци стимулисали на ново запошљавање,
смањено обим сиве економије и, значајним проширивањем пореске осно-
вице, обезбедили већи јавни приходи.

Као елементи Социјалној пактиа, показатељи борбе против незапослености би требало да буду формулисани у квантитативном и у квалитативном облику, а њихово праћење и извршавање поверено свим појединцима.

Колективно преговарање и социјални дијалог

Социјални пакти ће промовисати праксу социјалној дијалога, колективној преговарања и колективних уговора на свим нивоима – од нивоа предузећа и локалне заједнице, преко фиранској и регионалној и покрајинској, све до националној нивоа. Социјални пакти ће посебно охрабрили закључивање колективних уговора у приватним предузећима. Појединци прейоручују да се оживи пракса фиранских колективних уговора, у облику фиранских пактиова о запошљавању и конкуренности, који би у први план ставили ревитализацију фирвредних фирана, посебно радно интензивних, кроз заједнички најор кантиала и рада, уз активну улогу државе, ка повећању запошлености и извозне конкуренности.

ЛИТЕРАТУРА

- Арандаренко, Михаил, Алексић, Драган, Бајец, Јуриј, Лађевац, Бојан, 2017, *Анализа кантиитета и организационе структуре учесника социјалној дијалога*, у оквиру пројекта „Аналитичка подршка преговорима са ЕУ“, ФРЕН, Београд
- Бетарини Умберто, 2016, *За обнову синдикала у Европи*, Dedalus and Ariana projekt, CGIL, CISL, UIL
- Ђурић, Драган, 2014, *Јавне политике, јавна управа и развој*, у: *Јавне политике*, Институт Алтернатива, Подгорица
- European Pillar of Social Rights*, European Commission, Publication Office, 2017
- Holcombe, Randall, 2015: Political Capitalism, *Cato Journal*, Vol. 35, No. 1, pp. 41–66
- Мицхал Немец, Бранислав Масар, 2015, *Твини извештај о функционисању НСЕС*, Социјално економски Савет Републике Србије
- Секретаријат СЕС-а Републике Србије, *Извештај о раду Социјално-економског савета и секретаријата, различите године*, Београд.
- Solidar Suisse (2010), *Закључци са Конференција локалних социјално-економских савета*, СЛА.
- Стојиљковић, З. и Михаиловић, С. (2010), *Стање социјалној дијалога у Србији после двадесет година транзиције*, Београд, СЛА
- Стојиљковић, Зоран, 2017, *Кантиитета актера социјалној дијалога*, пројектна скица, УГС Независност
- Влада Републике Србије (2004), *Закон о социјално економском савету*, Службени гласник РС, бр. 125/2004

MEMO: The European Pillar of Social Rights – Questions and Answers Further information on the 20 principles and rights under the European Pillar of Social Rights

The Europe we want: Just, Sustainable, Democratic and Inclusive (Evropa kakvu želimo: pravedna, održiva, demokratska i inkluzivna) 02.03.2017

https://www.etuc.org/sites/www.etuc.org/files/document/files/the_europe_we_want_-_just_sustainable_democratic_and_inclusive_with_signatures.pdf

New start for Social Dialogue European Commission – DG Employment, Social Affairs & Inclusion <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7918&furtherPubs=yes>

INDUSTRIAL RELATIONS CRISIS AND THE (IM)POSSIBILITY OF AN EFFECTIVE DIALOG

Zoran Stojiljković

Faculty of Political Sciences, University of Belgrade

Summary. In this paper, through analysis of key assumptions and developmental factors, as well as multiple crises of industrial relations, “industrial democracy”, the author attempts to arrive to a definition of a set of necessary assumptions for their stabilization. At the same time, that would make possible a stable and socially feasible growth.

However, the present situation is characterised by globally widespread and growing social inequality and resulting weakening of trade unions and merely formal social dialogue.

The analysis focuses on current post-crisis (semi)shift towards and renewed interest in the European social model and dialogue and/or their potential positive effect on the process of European integrations and relations in Serbia.

Key words: industrial relations, crisis, dialogue, European social model